

HBO raad
vereniging van hogescholen

oktober 2000

240 Hogeschool bericht

Position paper: 'Kenniseconomie

vraagt investeringen in hogescholen'

In de ontwerp-begroting 2001 voor Onderwijs is in totaal 1,4 miljard extra beschikbaar. Toch blijft de stijging van de onderwijsuitgaven achter bij die voor de harde infrastructuur en zelfs die voor de zorg. Voor de hogescholen treedt volgend jaar geen verdere verslechtering op, maar in de jaren daarna daalt het bedrag per student opnieuw door het oplopend aantal hbo-studenten. De kenniseconomie vraagt bovendien om extra investeringen in het hbo, vooral in de kwaliteit van het personeel en in ICT. In onderstaand position paper pleit de HBO-raad ervoor de extra investeringen vast te leggen in een meerjarig financieringsafspraken met de minister van OCenW.

De Europese kenniseconomie stelt het hoger onderwijs voor grote uitdagingen. De top in Lissabon heeft de ontwikkeling van een hoogwaardige kenniseconomie tot eerste strategisch doel van de Europese Unie gemaakt. Ook in Nederland neemt de vraag naar kennis en hoger opgeleiden de komende jaren toe. In de Onderwijsbegroting 2001 wordt verwacht dat de hogescholen,

die nu al meer dan 300.000 studenten hebben tot 2004 nog met 10% zullen groeien.

Wat komt er op de hogescholen af?

Meer jongeren opleiden, ook met een mbo-vooropleiding. Meer volwassen werknemers bij- en omscholing bieden in het kader van het 'een leven lang leren'. Meer toegepast onderzoek ver-

Inhoud

Position paper Kenniseconomie	
vraagt investeringen in hogescholen	1
Extra middelen	3
Instroomcijfers	4
Instroom Verpleegkunde	5
Lectoren en vernieuwingsfonds	6
Verkenning Milieuoopleidingen	9
Uitspraak gedragscodecommissie	11
Resultaat enquête hogeschoolbericht	13
Brochure handreiking subsidiewijzer	13
Samenvatting visitatierapport	
Toerisme	14
Samenvatting visitatierapport	
Voeding en Voedsel	15

richten voor bedrijven. Dat is de opdracht die op de hogescholen afkomt. De sterke groei van hun opleidingen in de afgelopen tien jaar zal dus onverminderd doorgaan. Daarnaast zullen de hogescholen zich breder ontwikkelen tot kenniscentra in de regio.

Wat is het financiële perspectief?

In de afgelopen jaren is de groei gepaard gegaan met afnemende financiële middelen. Het per student beschikbare bedrag is steeds verder gedaald. In de begroting heeft de Minister nu voor het eerst het hbo-budget zo uitgebreid dat van 2000 op 2001 het bedrag per student op peil blijft. Een verdere verslechtering van de financiële positie van de hogescholen wordt zo voorkomen. Na volgend jaar houdt het kabinet die lijn echter niet vast: het bedrag per student gaat dan in het hoger onderwijs opnieuw dalen, en voor de hogescholen het hardst. Op de sector die de stevigste bijdrage levert aan de kenniseconomie wordt daarmee opnieuw het hardst beknipt.

Tabel: Rijksuitgaven per leerling (prijspeil 2000 x f 1000,- per jaar en exclusief collegegeld, huisvesting en studiefinanciering)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Basisonderwijs	6,8	7,3	7,5	7,6	7,7	7,8	7,8
Voortgezet onderwijs	9,7	10,6	10,5	10,4	10,4	10,4	10,4
BVE	9,8	9,7	10,5	10,8	10,7	10,6	10,7
Hoger beroeps onderwijs	8,9	8,6	8,7	8,4	8,4	8,2	8,0
Wetenschappelijk onderwijs	8,7	8,9	8,5	8,5	8,4	8,2	8,3

(bron: Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in kerncijfers, bijlage bij de rijksbegroting 2001)

Een financieringsafspraken voor de hogescholen

De HBO-raad vindt dat deze ontwikkeling moet worden gekeerd. De kwaliteit van de opleidingen staat al enkele jaren onder druk: steeds meer studenten per docent maken de begeleiding steeds minder intensief. Het geld om meer en betere computers te onderhouden ontbreekt. In 2000 en 2001 lijkt die sluipende neergang even tot staan gebracht. Maar vanaf 2002 gaat de erosie verder. Uitgangspunt moet zijn dat het bedrag per student op het niveau van 1999 wordt vastgehouden. Het hbo-budget moet gelijk opgaan met de groeiende studentenaantallen. Sociale partners in de Stichting van de Ar-

Ontwikkeling netto collectieve uitgaven naar beleidsclusters In miljarden gulden/euro's, in prijzen 1998

	1998	2002	Mutatie	Gem. jaarlijkse groei
Sociale Zekerheid	89,1	89,1	0,0	0%
Arbeidsmarkt	8,1	10,9	2,8	7 ³ / ₄ %
Zorg	60,7	70,0	9,4	3 ³ / ₄ %
Onderwijs	36,7	41,7	5,0	3 ¹ / ₄ %
Infrastructuur	10,8	13,6	2,8	6 ¹ / ₄ %
Natuur en Milieu	4,5	5,7	1,2	6 ¹ / ₄ %
Veiligheid en Leefbaarheid	14,9	17,4	2,5	4%
Internationaal	33,1	36,0	2,9	2 ¹ / ₄ %
Rente	29,0	23,9	-5,1	-4 ¹ / ₂ %
Gemeente- en provinciefonds	24,1	26,6	2,5	2 ¹ / ₂ %
Overig	16,3	15,9	-0,4	-1 ¹ / ₂ %
Totaal	327,3	350,9	23,6	1 ³ / ₄ %
Totaal (EUR)	148,5	159,2	10,7	

(Bron: Miljoenennota 2001, pag. 55, tabel 3.2.1. De in deze tabel weergegeven bedragen zijn in constante prijzen, niveau 1998 (gedefleerd met de prijsmutatie BBP))

beid hebben in hun brief van 8 juni jl. aan de Ministerraad ook voor dit uitgangspunt gepleit. De HBO-raad vraagt de Minister om spoedig overleg voor het overeenkomen van een meerjarige financieringsafpraak waarin studentenaantallen en overheidsbijdrage gekoppeld zijn.

Investerings in ICT

Investerings zijn nodig om meer profijt te hebben van hoger onderwijs en onderzoek. De hogescholen zullen de komende jaren flinke verbeteringen moeten aanbrengen in hun informatie- en communicatietechnologie. Meer computers voor studenten, betere programma's, meer onderwijs via het net, snellere verbindingen met meer bandbreedte. De komst van GiGaPort schept grote mogelijkheden, maar vraagt ook enorme investeringen in de infrastructuur van hogescholen. Dit kan niet binnen de huidige krappe exploitatie. De overheid kan niet doorgaan het hoger onderwijs uit te zonderen van de grote bedragen die nu voor ICT in het onderwijs beschikbaar zijn. Lissabon maakt hier een investeringsprogramma van honderden miljoenen nodig.

Investerings in personeel

De hogescholen willen daarnaast diepgaand investeren in de kwaliteit van hun onderwijsgevend personeel. Te lang is in Nederland verondersteld dat voor hoger beroeps onderwijs volstaan kon worden met één soort docenten. De bredere taak van de hogescholen in 'een leven lang leren' en toegepast onderzoek, en de voortgaande niveauperhoging van de hbo-opleidingen vergen een meer gedifferentieerd en beter gekwalificeerd personeelsbestand. De aanstelling van zestig lectoren vanaf volgend jaar is daarvan een begin.

In de begroting voor 2001 is hiervoor 30 miljoen beschikbaar, waarvan 15 miljoen incidenteel. Om de deskundigheid van

het personeel verder te verbeteren en meer lectoren aan te stellen, zal dit bedrag in de daarop volgende jaren moeten oplopen. In 2002 60 miljoen, in 2003 90 miljoen en in 2004 120 miljoen.

Tot slot

De hogescholen kunnen zich in 2000 en 2001 redden met de middelen die de

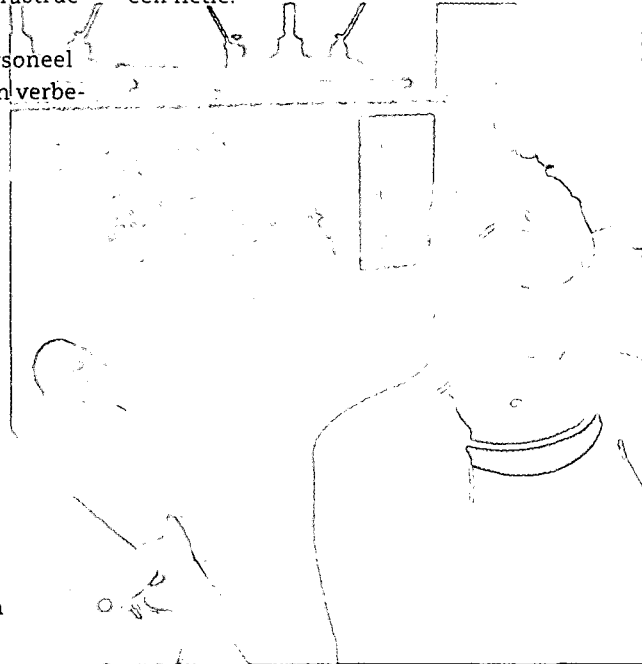
overheid beschikbaar stelt. Maar in 2002 is er zekerheid nodig dat:

- de basisbijdrage per student constant blijft,
- flinke investeringen in ict-infrastructuur mogelijk zijn,
- de deskundigheid van het personeel systematisch verder kan worden verbeterd.

Zijn hierover met het kabinet geen constructieve afspraken te maken, dan wordt de bijdrage van de hogescholen aan de zo gewenste kenniseconomie een fictie.

Extra middelen

Hierbij treft u een brief van de Minister van OCenW aan met een nadere verduidelijking van de middelen die bij de Voorjaarsnota aan het hbo-budget zijn toegevoegd. Naast de extra middelen voor de studentengroei wordt nu ook inzicht verschaft in de toewijzing van middelen voor de lectoraten en de middelen uit het Impuls Beroepsonderwijs.

Zoetermeer, 1 september 2000

Geachte heer Leijnse,

In de Voorjaarsnota 2000 zijn voor het hbo extra middelen uitgetrokken. Deze middelen zijn enerzijds ter financiering van de stijgende studentenaantallen en anderzijds voor een aantal specifieke beleidsimpuls binnen het hbo. In deze brief informeer ik u over de inzet van de middelen in het jaar 2000. De inzichten over het financieel meerjarencader voor hbo, zoals wij die eerder besproken, zijn niet gewijzigd. In de binnenkort te verschijnen OCenW-begroting 2001 zal in worden gegaan op de consequenties voor de jaren vanaf 2001.

Extra middelen in 2000

1) Stijging studentenvolume	52,0
2) Lectoren	15,0
3) Impuls beroepsopleidingen	22,5

Toelichting

Ad 1) Stijging studentenvolume

Als gevolg van een forse stijging van de instroom van studenten in studiejaar 1999/2000, liggen de studentenaantallen ca. 6900 hoger dan voorzien in de

referentieraming 1999. Ter accommodering van deze stijging is het macro-budget in 2000 met 52 mln verhoogd. Met deze verhoging is reeds rekening gehouden in de Rijksbijdragebrief 2000 die eind juni is verstuurd aan de instellingen

Ad 2) Lectoren

In het kader van de decentralisatie van de arbeidsvoorwaarden in het hoger onderwijs heeft begin dit jaar een overleg plaatsgevonden tussen vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties in het hoger onderwijs en vertegenwoordigers van het ministerie van OCenW, onder voorzitterschap van toenmalig DGW, dhr. De Wijkerslooth. In dit overleg is van de zijde van de HBO-raad ondermeer de noodzaak tot verdere professionalisering van de staf in het hbo aan de orde gesteld.

Het verheugt mij dan ook te kunnen melden dat binnen de bij Voorjaarsnota 2000 beschikbaar gestelde middelen, vanaf 2000 15 mln per jaar wordt uitgetrokken voor de professionalisering van de staf in het hbo.

Over de exacte vormgeving ben ik met u in overleg. Hierbij is een tweetal zaken voor mij van belang:

a) de verantwoordelijkheid voor de

wijze van besteding van de middelen moet goed worden belegd;

b) een goede verantwoording van de inzet van de middelen is noodzakelijk. Hierover zullen duidelijke afspraken moeten worden gemaakt met de instellingen binnen het hbo.

Ad 3) Impuls beroepsonderwijs

Over de inzet van de middelen voor impuls beroepsopleidingen heb ik reeds eerder met u gecommuniceerd. In 2000 worden de beschikbaar gestelde middelen als volgt ingezet:

- Aansluiting VO-HBO 11 mln
De invoering van de profielen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs zal gefaseerd plaatsvinden. Bij de inrichting van de propedeuseprogramma's zullen hogescholen rekening moeten houden met het veranderende ingangsniveau van de studenten. Om de implementatie te faciliteren en te stimuleren wordt in 2000 een budget van 11 mln beschikbaar gesteld. Dit bedrag zal worden toegevoegd aan de Rijksbijdrage van de instellingen. Om zicht te houden op de besteding van de middelen zal het Landelijk Informatiecentrum Aansluiting VO-HBO (LICA) worden ge-

vraagd tussentijds te monitoren welke effecten zijn opgetreden. Daarnaast zullen instellingen in hun jaarverslag specifieke verantwoording moeten afleggen over de inzet van de middelen.

- SURF Educatie <F>onds 10 mln
Voor innovatieprojecten op het gebied van ICT wordt voor het hoger beroepsonderwijs in 2000 een bedrag van 10 mln toegevoegd aan het SURF Educatie <F>onds. Verantwoording zal geschieden conform de gebruikelijke procedure voor innovatieprojecten binnen SURF.
- Opscholing werknemers en implementatie EVC 1,5 mln
In het verlengde van de kabinetsnotitie "In Goede Banen" wordt gewerkt aan voorstellen voor de op-

scholing van de beroepsbevolking. Het gaat daarbij m.n. om de opscholing van werknemers van MBO-naar hbo-niveau. In samenwerking met sociale partners worden projecten gestart in een aantal sectoren, waarvoor in 2000 1 mln zal worden uitgetrokken. Tussentijds zullen evaluaties plaatsvinden om te monitoren welk rendement de scholingsinspanning oplevert voor werkgevers en werknemers.

Daarnaast is in 2000 0,5 mln uitgetrokken ter financiering van pilots voor de ontwikkeling van een systeem van Elders Verworven Competenties (EVC) in het hbo. Evaluatie van deze pilots zal medio 2001 plaatsvinden. Over de inzet van deze middelen zult u nader worden geïnformeerd.

Tenslotte is in 2000 een budget van 25 mln gereserveerd voor het consortium van hogescholen en universiteiten rondom de Open Universiteit Nederland. Inzet van de stimuleringsmiddelen is afhankelijk van de inhoud van het definitieve businessplan van het consortium, dat naar verwachting voor 1 oktober 2000 zal worden ingediend.

drs. J. Zuurmond

De Directeur Hoger Beroepsonderwijs,

I nstroomcijfers

Hieronder is opgenomen het persbericht over de instroomcijfers dat de HBO-raad op 10 oktober jl. heeft uitgebracht.

COMBINATIE WERKEN EN LEREN POPULAIR

GROEI AANTAL HBO-STUDENTEN ZET DOOR

In het studiejaar 2000/2001 begonnen ruim 85.000 studenten een studie in het hoger beroepsonderwijs. Dat zijn er een kleine duizend meer dan in het vorige recordjaar 1999/2000. Het totaal aantal bij hogescholen ingeschreven studenten groeit dit jaar met ruim 4% tot de nieuwe recordhoogte van 312.000. Dit blijkt uit een enquête van de HBO-raad, vereniging van hogescholen onder haar achterban.

Door de verlenging van de duur van een aantal mbo-opleidingen van drie naar vier jaar is de doorstroom uit het mbo dit jaar eenmalig lager. Zonder dit effect zou de instroom in het hbo dit jaar nog 3.500 hoger zijn uitgekomen.

Tegelijkertijd kiest een steeds groter deel van de mbo'ers en havo-scholieren voor een vervolgopleiding in het hoger beroepsonderwijs. Van de havisten met diploma stroomt zelfs 80% direct door naar

het hbo. Verder blijkt dat studeren in combinatie met werken nog steeds aan populariteit wint. Zo steeg de instroom voor deeltijd hbo-opleidingen met 4% en de instroom van duale opleidingen zelfs met 40%. Bij duale opleidingen wisselen steeds enige maanden voltijds studeren en werken elkaar af.

Informatica in de lift

De cijfers van de vooraanmeldingen laten zien dat vooral de opleidingen Informatica & informatiekunde (+24%) en Hogere Informatica (+14%) van de groei profiteren. Opvallend is ook - na jaren van teruggang - de groei van de Agrarische opleidingen met 10%. Daar-entegen scoren de hbo-opleidingen Verpleegkunde zo'n 20% lager.

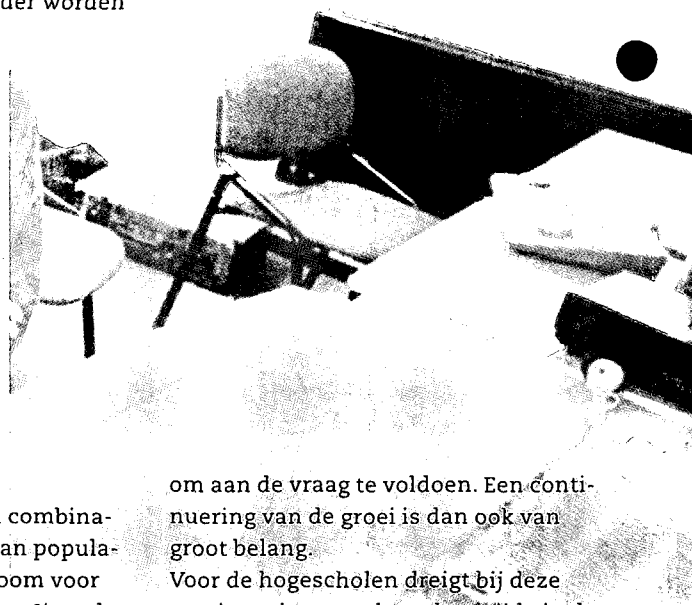
Financiële druk

Afgestudeerde hbo'ers hebben goede papieren op de arbeidsmarkt. Naar verwachting is hun aantal ondanks de huidige groei zelfs nog onvoldoende

om aan de vraag te voldoen. Een continuering van de groei is dan ook van groot belang.

Voor de hogescholen dreigt bij deze groei overigens wel een keerzijde in de vorm van een verder toenemende financiële druk. Het behouden van ten minste het huidige budget per student is voor de HBO-raad, vereniging van hogescholen dan ook een belangrijk punt van overleg met de Minister van OCenW.

EINDE PERSBERICHT

I nstroom Verpleegkunde

Hieronder is opgenomen de brief, die het bestuur van de HBO-raad onlangs heeft verzonden aan de Minister van VWS. Het bestuur reageert hiermee op de antwoorden van de Minister op recente Kamervragen. De brief gaat in op de instroomcijfers voor de hbo-voedingen, de studiekeuze voor deze opleiding, functiedifferentiatie en het salaris van de beginnende hbo-verpleegkundigen.

Den Haag, 11 oktober 2000

Geachte minister Borst,

Met deze brief reageren wij op uw antwoorden op kamervragen van de heer Weekers, nr. 1792 en mevrouw Kant, nr. 1793, van 12 september jl. met als onderwerp de instroom in de hbo- en mbo-verpleegkunde opleidingen. In deze antwoorden gaat u onder andere in op instroomcijfers voor de opleiding hbo-verpleegkunde, de studiekeuze voor deze opleiding en het salaris van beginnende hbo-verpleegkundigen. Uw antwoorden nodigen ons uit tot de volgende reactie.

instroom hbo-verpleegkunde opleiding

De afgelopen maanden is er in de pers uitvoerig aandacht besteed aan het feit dat zich voor het studiejaar 2000/2001 ruim 20% studenten minder hebben aangemeld voor de hbo-verpleegkunde opleiding dan vorig jaar. In uw antwoord aan de heer Weekers reageert u hierop met de constatering dat de instroomcijfers zich ontwikkelen naar de "in het werkveld gewenste aanbodverhouding" tussen mbo- en hbo-verpleegkundigen. Dit antwoord wekt bij ons grote verbazing, temeer omdat u zich baseert op indicaties die dateren uit 1995, terwijl de meest recente onderzoeksgegevens, adviezen, prognoses en signalen uit de arbeidsmarkt een geheel ander beeld schetsen.

De uitkomst van het Regio Marge Model van december 1999 laat zien dat bij ongewijzigd beleid in 2004 een tekort van 14% aan hbo-verpleegkundigen, oftewel 5424 hbo-verpleegkundigen, verwacht kan worden. Deze prognose ligt boven de prognose van het benodigd aantal hbo-verpleegkundigen dat in het onderzoeksrapport van het NZi van eind 1998 genoemd is. Het NZi voorspelde dat een

jaarlijkse instroom van ongeveer 5000 studenten nodig zou zijn om het aanbod op de vraag af te stemmen.

In het advies Zorgarbeid in de toekomst van de Raad voor de Zorg en de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling dat in april 1999 is verschenen, wordt een somber beeld geschetst van de beschikbaarheid van de benodigde hbo-verpleegkundigen in de zorgsector. Geconstateerd wordt dat er zich voor niveau 5 (hbo-verpleegkunde) nu reeds problemen voordoen en dat "dit betekent dat de opleidingscapaciteit tijdelijk uitgebreid zal moeten worden, dan wel bijscholing van niveau 4 naar 5". In een achtergrondstudie bij dit rapport brengt het ROA de uitbreidings- en vervangingsvraag voor de verschillende opleidingstypen in beeld. De uitbreidingsvraag op het niveau van de hbo-verpleegkundige is jaarlijks 4,1%, dat wil zeggen 11.800 verpleegkundigen (tegenover 3,7% voor de mbo-verpleegkundige) en de vervangingsvraag wordt berekend op 5.700 verpleegkundigen (3,2% tegenover 3,6% voor de mbo-verpleegkundige).

In diverse geleidingen in de zorgsector wordt steeds nadrukkelijker gesproken over substitutie van taken van onder andere artsen/specialisten naar verpleegkundigen. Zeer actueel in dit verband zijn de beleidsvoornemens van de Landelijke Vereniging van Huisartsen om op korte termijn ongeveer 2500 praktijkondersteuners op te leiden. Deze praktijkondersteuners zullen worden ingezet om een aantal taken van de huisarts over te nemen.

In de discussie over substitutie wordt in belangrijke mate een beroep gedaan op verpleegkundigen met een hbo-opleiding. In bovengenoemde prognoses wordt met deze ontwikkeling geen reke-

ning gehouden, waardoor de werkelijke behoefte aan hbo-verpleegkundigen waarschijnlijk nog veel groter zal zijn.

Het aantal studenten dat dit studiejaar een voltijdse, deeltijdse of duale variant van de hbo-verpleegkunde is gestart zal, afgaande op de meest recente vooraanmeldingscijfers, beduidend minder zijn dan vorig jaar. Het meest recente vooraanmeldingscijfer laat een teruggang van 20% zien. Het definitieve instroomcijfer zal in januari 2001 beschikbaar zijn. De ervaring leert dat de daadwerkelijke instroom uiteindelijk lager uitvalt dan de vooraanmeldingscijfers. De instroom in het studiejaar 1999/2000 was 3394 studenten en in het studiejaar 1998/1999 3437 studenten. Als deze instroomcijfers gekoppeld worden aan de berekeningen van het NZi, dan is de conclusie dat sinds 1998 er jaarlijks 30% à 40% minder studenten instromen dan noodzakelijk om vraag en aanbod met elkaar in overeenstemming te brengen.

Het is verheugend dat de instroom in de mbo-verpleegkunde opleiding voor het eerst na vele jaren van ongekende dieptepunten weer een stijgende lijn laat zien. De situatie van de instroom in de hbo-v opleiding blijft, uitgaande van de behoefte aan hbo-verpleegkundigen in de zorgsector die tot uitdrukking komt in genoemde prognoses, uitermate zorgwekkend. Het verbaast ons ten zeerste dat u deze zorgen niet lijkt te delen.

salaris van beginnende hbo-verpleegkundigen en studiekeuze

In uw antwoord aan mevrouw Kant gaat u in op de beloning van de hbo-verpleegkundige. U erkent dat een beginnende hbo-verpleegkundige minder verdient dan een beginnende onderwijzer, maar naar uw opvatting maakt het recht op onregelmatigheidstoelagen in de zorgsector een vergelijking moeilijk. Daarnaast bent u van opvatting dat het salaris geen doorslaggevende rol speelt in de keuze voor een studie in het hbo.

De bruto maandsalarissen van een beginnende hbo-verpleegkundige en een leraar basisonderwijs verschillen f650.00

bruto per maand. Uw verwijzing naar het recht op onregelmatigheidstoelagen lijkt in deze discussie niet aan de orde, omdat in het onderwijs in veel mindere mate dan in de gezondheidszorg op onregelmatige tijden gewerkt wordt. De feitelijke situatie waarmee onze studenten na hun afstuderen geconfronteerd worden, is dat twee beroepen in het publieke domein een groot verschil in aanvangssalarissen laat zien, waarbij een hbo-verpleegkundige pas na ongeveer vijf jaar werkervaring mag rekenen op het aanvangssalaris van een beginnende leraar basisonderwijs.

Het Nivel schrijft in zijn Jaarboek 1999 dat "in tegenstelling tot de mbo-opgeleiden, die wat betreft beloning relatief gunstig afsteken ten opzichte van vergelijkbare mbo-opleidingen, dit niet geldt voor de hbo-verpleging. Ook ten opzichte van andere zorgopleidingen blijft de verpleging op hbo-niveau achter". Deze constatering komt overeen met de gegevens uit de laatst verschenen HBO-monitor uit juni 2000. Hieruit blijkt dat de opleiding hbo-verpleegkunde tot een van de minst betalende beroepen in het hbo opleidt en dat het bruto uurloon van de beginnende hbo-verpleegkundigen met slechts 3% is gestegen tot f22.00, terwijl het gemiddelde salaris van een beginnende hbo'er in 1999 met 7% is gestegen naar een gemiddeld bruto uurloon van f24.00.

Uw analyse dat de studiekeuze van studenten niet wordt beïnvloed door het salaris geldt in onze opvatting niet voor de specifieke situatie van de hbo-verpleegkunde opleiding. Immers, wij kennen in het hoger beroepsonderwijs geen opleiding waarvan het aanvangssalaris én de functie die de afgestudeerde zal gaan bekleden op de arbeidsmarkt, overeenkomen met die van een gediplomeerde uit het secundair beroepsonderwijs.

Het mag dan ook geen verbazing wekken dat er steeds meer signalen komen dat de huidige studenten hbo-verpleegkunde, met name in de laatste jaren van de studie, zeer ontevreden zijn over hun vooruitzichten op de arbeidsmarkt. Zeer recent hebben verschillende studenten deze onvrede geuit. Studenten van de Hogeschool van Utrecht haalden de publiciteit met de slogan: "vijf halen vier betalen". Studenten van de Hogeschool Ede schrijven in het Tijdschrift voor Ver-

pleegkundigen van september 2000 dat zij niet begrijpen waarom iemand met kwalificatieniveau 5 pas na ongeveer twee jaar mag rekenen op een functie die past bij hun opleidingsniveau. Zij stellen in dit artikel de vraag dat iemand van kwalificatieniveau 4 toch ook niet hoeft te beginnen als een niveau 3 gekwalificeerde?

Functiedifferentiatie

Wij onderschrijven uw opvatting dat een hbo-verpleegkundige in principe voor andere functies in aanmerking komt dan de mbo-opgeleide beroepskracht. In uw antwoord aan mevrouw Kant geeft u aan met de betrokken partijen een voorstel te zullen ontwikkelen om de functiedifferentiatie voor de verpleegkundige beroepen in de zorginstellingen te stimuleren. Gezien de hierboven geschetste

knelpunten van belangstelling voor de hbo-verpleegkunde opleiding en de arbeidsmarktperspectieven voor de afgestudeerde hbo-verpleegkundigen, dringen wij er bij u op aan om dit onderwerp met de grootst mogelijke spoed te agenderen. In deze discussie is het in onze opvatting eveneens van groot belang om de doorstroom van hbo-verpleegkundigen naar vervolg- en specialistische opleidingen adequaat te regelen en onderscheidend te laten zijn van de mbo-verpleegkundigen.

Het bestuur,

prof. dr. F. Leijnse,
voorzitter

drs. A.B. de Graaf,
secretaris

Lectoren en **vernieuwingsfonds**

In onderstaande brief aan de Minister zet het bestuur een en ander uiteen met betrekking tot lectoraten en het vernieuwingsfonds.

Aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
drs. L.M.L.H.A. Hermans

Den Haag, 10 oktober 2000

Geachte heer Hermans,

In de Onderwijsbegroting 2001 stelt u structureel 15 miljoen beschikbaar voor lectoraten in het hoger beroepsonderwijs. In deze brief leggen de hogescholen u een voorstel voor ten aanzien van de aanwending van deze middelen. Daarbij willen wij graag samenhang aanbrengen tussen lectoraten en vernieuwingsfonds hbo. Wij zouden het op prijs stellen hierover op korte termijn met u overeenstemming te bereiken teneinde een voortvarende start te kunnen maken.

Achtergrond

De kerntaak van de hogescholen zal de komende jaren zowel in omvang als gevarieerdheid toenemen. Vier ontwikkelingen wijzen in deze richting, te weten:

de door de arbeidsmarkt opgeroepen groei van het aantal studenten, de stijgende behoefte aan volwassenenonderwijs in het kader van 'een leven lang leren', de toenemende vraag naar toegepast onderzoek en advies bij bedrijven en instellingen, en de internationalisering van het hoger onderwijs in de Europese onderwijsruimte alsmede de bachelor-master ontwikkeling die ook in dat perspectief moet worden geplaatst. Een adequaat antwoord op deze ontwikkelingen vergt een omvorming van de hogescholen naar veelzijdig kenniscentrum. Deze gedaantewisseling is de laatste jaren voorzichtig ingezet.

De kwaliteit van hogescholen en hun vermogen tot verbreding van hun kerntaak te komen hangt in overwegende mate af van de kwaliteit van het personeel, in het bijzonder van het onderwijsgevend personeel. In een moderne kennis-economie, waarin kenniscreatie en -verspreiding veel meer een circulair karakter krijgen is de traditionele om-

schrijving van de kerntaak (i.c. kennisoverdracht zonder kenniscreatie) onhoudbaar geworden. De behoefte van economie en samenleving en de snelle veroudering van het onderwijs dwingen hogescholen zich actiever te verhouden tot kenniscreatie.

Dit heeft grote consequenties voor de kwalificaties die van het personeel worden gevraagd.

De hogescholen onderscheiden een drietal lijnen die in dit verband van belang zijn:

- een grotere differentiatie van taken en functies, zowel wat betreft de taakinhoud als het niveau van de functies;
- meer leer- en ontwikkelingsmogelijkheden waardoor in de onderwijsgevende functies een accentverschuiving plaatsvindt van routine-professionaliteit naar innovatie-professionaliteit,
- een voor de buitenwereld zichtbare groepering van deskundigheid binnen de hogescholen zodat de toegankelijkheid voor derden verbetert.

In de komende periode van vijf tot tien jaar zal dit moeten worden gerealiseerd. Daarbij dient in ogenschouw te worden genomen dat realisatie hiervan plaatsvindt in een verkrappende arbeidsmarkt terwijl de leeftijdsopbouw van het huidige personeelsbestand en de groei van het studentenvolume een aanzienlijke vervangings- en uitbreidingsbehoefte aan nieuwe hoogwaardige professionals impliceert.

Lectoraten

De taakverbreding van een hogeschool gecombineerd met de noodzaak om de wervingspositie van de branche in een verkrappende arbeidsmarkt te versterken vergen de komende jaren een belangrijke investering. Uw beleid om in structurele zin middelen vrij te maken voor de aanstelling van lectoren aan hogescholen sluit hier uitstekend bij aan. Hetzelfde geldt voor uw reactie op het pleidooi van de Stichting van de Arbeid om middelen ter beschikking te stellen voor de kwalitatieve versterking van het beroepsonderwijs. Voor het hbo gaat het voorshands om incidentele bedragen in dit en het volgende jaar. In 2001 is uit deze middelen een toevoeging gedaan aan het Vernieuwingsfonds dat daarmee

in dat jaar een omvang krijgt van bijna 25 miljoen.

De hogescholen zien lectoren als stafleden die beschikken over een grote deskundigheid op hun vakgebied respectievelijk beroepsdomein en voldoende gezag hebben om leiding te geven aan het werk van een groep docenten. De leidende gedachte is dat de hogescholen lectoren aan stellen, echter niet als geïsoleerde functionarissen, maar als leider van een kenniskring waarin nog een tientot vijftiental docenten op het vakgebied deelnemen. De leerstoel van de lector is als het ware de basis van deze kenniskring. De leerstoelhouder (lector) heeft een begeleidende en sturende rol.

De taken van een kenniskring zijn zodanig vormgegeven dat zij de taakverbreding van de hogeschool inhoud geven. Het gaat dus om bijdragen aan reguliere hbo-opleidingen, kort cursorisch onderwijs voor werkenden, toegepast onderzoek (i.c. in de ontwikkeling van innovatieve praktijkkennis) voor bedrijven en overheden en kennisoverdracht aan bedrijven en instellingen. Een kenniskring fungeert naar buiten toe als 'gezicht' van de hogeschool op het betreffende deskundigheidsgebied. Het is tevens aanspreekpunt voor derden die bepaalde diensten van de hogeschool op het terrein van onderwijs, onderzoek en advies willen afnemen. Binnen een kenniskring staat het op een innovatieve manier bezig zijn met de inhoud van het betreffende beroepsdomein of vakgebied centraal. De lector en de andere deelnemende docenten nemen ruimte om hun deskundigheid op peil te houden en verder te ontwikkelen. De zogenoemde 'professionalisering' van de staf krijgt binnen de kenniskringen gestalte. Hier wordt dus evenzeer kennis gecreëerd als toegepast en overgedragen.

Vernieuwingsfonds hbo

Het huidige vernieuwingsfonds hbo heeft de afgelopen jaren een belangrijke rol vervuld in het faciliteren van vernieuwingsprojecten in het hoger beroepsonderwijs. De uitgevoerde evaluatie toont dit ook aan. Tegelijkertijd is het evenwel de vraag of het zonder meer continueren van de huidige formule de beste manier is om vernieuwing in het hoger beroepsonderwijs te stimuleren. Immers, het betreft veelal afgebakende projecten die op

zichzelf meerwaarde hebben, maar slechts een beperkte doorwerking hebben in het geheel van de hogeschoolorganisatie. Daarom bepleiten de hogescholen een samenhangend vernieuwingsbeleid waarbij een geconcentreerde aanpak belangrijke kwaliteitsverhoging kan verwezenlijken. De hogescholen bepleiten derhalve een aanpak waarbij de middelen voor de lectoraten worden verbonden met de middelen van het vernieuwingsfonds.

Lectoraten en vernieuwingsfonds nieuwe stijl

Om de hogescholen optimaal in de gelegenheid te stellen (gecombineerde) lectoraten en kenniskringen in te stellen is de volgende procedure gewenst.

- In het jaar 2000 wordt via de lumpsum een bedrag van totaal 15 miljoen gulden aan de Rijksbijdrage toegevoegd. De hogescholen zullen deze middelen gebruiken voor de voorbereiding van voorstellen betreffende lectoraten/kenniskringen. Deze voorstellen kunnen vanaf 1 december 2000 worden ingediend bij het 'Vernieuwingsfonds nieuwe stijl'.
- Voor de jaren 2001 t/m 2004 krijgen alle hogescholen trekkingsrechten op de beschikbare 15 miljoen gulden (structureel per jaar), naar rato van de rijksbijdrage. Ruwweg betekent dit één trekkingsrecht voor een fulltime lector (ongeveer f 250.000) per 5000 studenten. Het is vanzelfsprekend mogelijk trekkingsrechten van verschillende hogescholen te combineren en/of deeltijd lectoren aan te stellen.
- Het 'Vernieuwingsfonds nieuwe stijl' wijst na een lichte toets de lectoraten toe op basis van de ingediende voorstellen. De betreffende hogeschool (hogescholen) kan dan zijn trekkingsrecht verzilveren. Bij iedere toewijzing verdubbelt het fonds dit met een bedrag van f 250.000 op jaarbasis uit de middelen van het fonds (totaal dus 15 miljoen). Dit bedrag is beschikbaar voor de financiering van professionaliseringsactiviteiten van de docenten die deelnemen aan de kenniskring: verlof voor studie, sabbatsverlof, opleidingen, het schrijven van een artikel, onderzoek etc. Zo kan in een kenniskring van tien tot vijftien docenten uit dit bedrag ongeveer 1,5 fte uitbreiding worden aangesteld ter vervan-

ging van degenen die bijvoorbeeld studieverlof genieten

- Het resterende bedrag waarover het 'Vernieuwingsfonds nieuwe stijl' beschikt kan door het fonds beschikbaar worden gesteld aan ingediende vernieuwingsprojecten, onder andere uitgaande van een lectoraat/kenniskring die naar het oordeel van het fonds een belangrijke bijdrage leveren aan een vernieuwingsproces binnen het vakgebied/beroepsdomein dat tot het object behoort van het betreffende lectoraat/kenniskring.
- Toewijzingen vinden plaats voor een periode van vier jaar. Daarna vindt opnieuw toetsing plaats en kan toewijzing voor een langere periode worden gegeven. De nu gevoteerde middelen voor de lectoren zijn structureel, die voor het 'Vernieuwingsfonds nieuwe stijl' echter nog niet. De hogescholen willen graag met u in overleg treden over het structureel maken en laten groeien van deze middelen vanaf 2002.

Perspectief

De geschetste aanpak is zowel ambitieus als bescheiden. De ambitie zit hem vooral in het feit dat hier in beginsel een andere organisatie van kennis en kennisdragers binnen de hogescholen wordt geïnitieerd. De opbouw met behulp van leerstoelen en kenniskringen biedt een kader voor een ingrijpende verandering van de werkwijze van hogeschooldocenten. In die verandering staat de groei naar innovatie-professionalisme in plaats van routine-professionalisme voorop. Het inhoudelijk en vernieuwend met het vak bezig zijn komt centraler te staan.

Bescheiden is de aanpak echter qua omvang. Bij een zestigtal lectoraten in 2001 spreken we over ruim 600 docenten die aan kenniskringen deelnemen. Op het totaal van het onderwijsgevend personeel in de hogescholen is dit nauwelijks 4%. Tegelijk is het echter duidelijk dat de creatie van een groter aantal leerstoelen/kenniskringen in één jaar praktisch onmogelijk is. Dus ligt een geleidelijke uitbreiding voor de hand.

De hogescholen bepleiten een geleidelijke uitbreiding van de middelen voor lectoraten en kenniskringen met jaarlijks 2 x 15 miljoen. Als deze uitbreiding gedurende tien jaar in hetzelfde tempo zou worden

volgehouden, zal 40% tot 50% van de docenten aan een kenniskring kunnen deelnemen en zullen er 600 lectoren zijn. Een dergelijke uitbreiding is ook van betekenis om te voorkomen dat kenniskringen op afstand komen te staan van het primaire proces van de hogescholen. Wanneer de kenniskringen adequaat functioneren als venster en aanspreekpunt van de hogeschool naar bedrijfsleven en samenleving dan zullen er ook uit andere bronnen inkomsten kunnen komen.

Het 'Vernieuwingsfonds nieuwe stijl'

Het huidige Vernieuwingsfonds hbo is indertijd door staatssecretaris Cohen ingesteld. In formele zin brengt het fonds (als ministeriele commissie) adviezen uit aan u, waarna gelden voor vernieuwingsprojecten kunnen worden toegekend. In de praktijk is overeenstemming bereikt over een procesgang die een snelle afhandeling van de adviezen mogelijk maakt. Het beheer en het secretariaat van het Vernieuwingsfonds is ondergebracht bij de HBO-raad. Wij hebben vernomen dat het uw voorkeur geniet om de situering van het "Vernieuwingsfonds nieuwe stijl" op een andere wijze te regelen waardoor de ministeriele verantwoordelijkheid anderszins kan worden vormgegeven. In dat geval ligt het in de rede over te gaan tot het oprichten van een onafhankelijke stichting (werktitel Innovatiefonds hogescholen). In nader overleg kan worden bezien wie de stichting opricht en het bestuur hiervan benoemt. Vanwege de uitstekende wijze waarop het huidige vernieuwingsfonds heeft gefunctioneerd zou enige continuïteit kunnen worden aangebracht in personele zin tussen de leden van het vernieuwingsfonds en het bestuur van de op te richten stichting.

De verantwoordelijkheidsrelatie tussen u en de stichting loopt in de nieuwe situatie niet meer via uw goedkeuring op afzonderlijke toekenningen van deze stichting aan hogescholen, maar via een nader overeen te komen jaarlijkse verantwoording aan u over de besteding van de middelen. Denkbaar is dat de HBO-raad vooralsnog het secretariaat van de commissie verzorgt op grond van een te sluiten overeenkomst tussen HBO-raad en het bestuur van de stichting.

Criteria

Het ontstaan van lectoraten en kenniskringen sluit aan bij de ambitie van hogescholen om zich om te vormen tot veelzijdige kenniscentra, kennispoorten die sterk

geworteld zijn in hun omgeving. Daarom zijn wij voorstander van een manier van toekenning door middel van trekkingsrechten voor elke hogeschool. Dit neemt niet weg dat een toetsing van plannen dient plaats te vinden aan de hand van een aantal criteria. Indien een aanvraag niet aan de opgestelde criteria voldoet behoudt de hogeschool zijn trekkingsrecht en heeft derhalve de mogelijkheid een aangepast plan in te dienen.

Bij het formuleren van criteria dient rekening te worden gehouden met de veelsoortigheid van het hbo. Lectoraten en kenniskringen kunnen immers op verschillende manieren worden vormgegeven en criteria dienen deze veelsoortigheid mogelijk te maken. In sommige gevallen kunnen hogescholen er bijvoorbeeld bewust naar streven om gezamenlijk een lectoraat/kenniskring te vormen, in andere gevallen zal men dat niet doen. Soms werkt men samen met een universiteit of met TNO, soms niet. Soms wordt expliciet gekozen voor deeltijd lectoren die ook anderszins in een beroepsdomein werkzaam zijn. Aanzienlijk meer varianten zullen mogelijk zijn en het is moeilijk voorstelbaar dat op voorhand zou kunnen worden aangegeven welke varianten al dan niet succesvol zullen zijn.

Tegen deze achtergrond zijn een aantal aandachtspunten geformuleerd als basis voor te formuleren criteria.

- Het plan voor een lectoraat/kenniskring moet duidelijk maken in welke organisatorische context de kenniskring is ingebed. Onderdeel van het plan is een beschrijving van de wijze waarop wordt bijgedragen aan de professionalisering van de staf en de innovatie van het primaire proces.
- Aangegeven wordt welke relatie bestaat met de ontwikkeling van de regionale of nationale kennisinfrastructuur, vanzelfsprekend in het verlengde van het domein van lectoraat/kenniskring.
- Het domein waarop het lectoraat/kenniskring zich richt moet helder worden omschreven. Dit omvat tevens een globale omschrijving van het profiel van de leerstoelhouder.
- Het plan omvat een financiële paragraaf waarin een helder beeld wordt gegeven van de ontwikkelkosten van lectoraat/kenniskring, de opbouw van

de organisatorische voorzieningen en de eigen financiële bijdrage van de hogeschool zelf.

- Het plan beschrijft de beoogde resultaten na twee en vier jaar.

Tot slot

Zoals uit het bovenstaande blijkt, hechten de hogescholen grote betekenis aan de invoering van lectoraten en kenniskringen. Het vormt een onmisbare schakel in de omvorming van hogescholen tot veelzijdige kenniscentra die midden in onze kenniseconomie staan. Een geconcentreerde inzet van de middelen is naar ons oordeel geboden. De benaderingswijze zoals geschetst past hier goed in. Het bestuur verzoekt u te willen bevorderen dat op korte termijn de besluitvorming hierover kan worden afgerond, zodat in het begin van het begrotingsjaar 2001 lectoraten en kenniskringen van start kunnen gaan. Voorts wil het bestuur graag met u overleggen over het financiële middelenkader na 2001 met het oog op de geleidelijke uitbouw van het aantal lectoraten en kenniskringen. Het belang hiervan voor de bijdrage aan onze kenniseconomie is reeds vermeld.

Overigens achten wij een inzet als boven geschetst ook noodzakelijk om de arbeidsmarktpositie van de hogescholen in de toekomst te kunnen handhaven. Door de groeiende tekorten aan professionals wordt de werving van docenten voor de hogescholen minder gemakkelijk. In zijn algemeenheid geldt dit voor de collectieve sector als geheel. De hogescholen menen dat zij de concurrentie op de arbeidsmarkt alleen succesvol het hoofd kunnen bieden als zij de werksituatie van de docenten aantrekkelijker, gevarieerder en 'leerrijker' maken. De geschetste beleidslijn is een keuze voor een personeelsbeleid dat de aantrekkelijkheid van het werken in de collectieve sector vergroot door een accent op de inhoud van het werk, en niet op de primaire arbeidsvoorwaarden. Wij menen dat hiermee, naast een marktvolgende cao-ontwikkeling, de goede toon gezet is voor het personeelsbeleid in de collectieve sector in de komende periode van krapte op de arbeidsmarkt.

Het bestuur,

prof.dr. F. Leijnse,
voorzitter

drs. A.B. de Graaf
secretaris

V

erkenningscommissie

Milieuopleidingen

Samenvatting 'Van milieu tot duurzaamheid', eindrapport van de verkenningcommissie Milieuopleidingen

De verkenningcommissie milieuopleidingen is in december 1999 ingesteld door het bestuur van de HBO-raad. Zij heeft tot taak om voorafgaande aan de komende visitatie milieuopleidingen vanuit een integrale visie op de ontwikkelingen in het beroepenveld, een advies uit te brengen over het opleidingsaanbod van de milieuopleidingen in het hoger agrarisch onderwijs en het hoger technisch natuurwetenschappelijk onderwijs.

De commissie heeft het accent gelegd op trends op milieugebied, ontwikkelingen bij overheden en bedrijfsleven en de op basis daarvan te verwachten gewenste kwalificaties van werkenden.

De consequenties van de milieutrends voor het onderwijs zijn toegespitst op de vraag welke bagage afgestudeerden die over 10 jaar op de arbeidsmarkt verschijnen, moeten hebben om de milieuproblemen op te lossen die zich in hun loopbaan zullen voordoen.

Milieutrends

Mondiale trends op lange termijn dienen als breder kader voor het schetsen van trends op nationale schaal. De belangrijkste trends op mondiaal niveau zijn samen te vatten tot: voortdurende economische groei en ongelijke verdeling van de welvaart op mondiale schaal, waardoor het gebruik van fossiele brandstoffen en de milieudruk toenemen; vermindering van de beschikbaarheid van vernieuwbare hulpbronnen (water, bouwland, vis, hout), waarbij vooral gebrek aan zoet water een bedreiging gaat vormen; gevolgen als onder meer klimaatverandering en snelle teruggang van de biodiversiteit door het verdwijnen van bio-

topen en vermindering van de milieukwaliteit; als positieve trend: voortdurende technologische ontwikkeling, waardoor o.a. een toenemende efficiency bij het gebruik van hulpbronnen wordt bereikt.

De belangrijkste milieuproblemen in Nederland zijn tot drie bijzondere kenmerken van de Nederlandse economie te herleiden: energie-intensiteit van de Nederlandse economie, gekoppeld aan milieuproblemen als klimaatverandering, verzuring en luchtverontreiniging; bevolkingsdichtheid, met daaruit voortvloeiende milieuproblemen als toeneemende ruimtebehoefte voor wonen, werken en verkeer, versnippering van het landschap, maar ook problemen als geluidshinder en (lokale) veiligheidsrisico's. intensieve landbouw op een klein gebied, met als gevolgen eutrofiëring, verzuring, verdroging en grondwaterverontreiniging, resulterend in een algehele achteruitgang van natuurwaarden.

Duurzaamheid

Sinds de jaren '70 zijn in Nederland de acute vervuilingproblemen aangepakt, waardoor de aandacht kon verschuiven naar preventie van milieuproblemen en geïntegreerd procesontwerp (met optimalisering naar energie, grondstoffen en afvalstoffen). Zo verschuift de nadruk van door overheden afgedwongen milieubeleid (meestal curatief en emissiegericht) naar door bedrijven zelf ter hand genomen maatregelen om de duurzaamheid van hun eigen activiteiten meer in brede context te waarborgen en de consument die ook zijn gedrag zal moeten aanpassen.

De milieuproblematiek is hierdoor verbreed tot de vraag naar duurzaamheid,

zowel in ecologisch als in sociaal-economisch opzicht. Hierdoor groeit ook een breder draagvlak voor het aanpakken van milieuproblemen.

In de afgelopen twee decennia is de verhouding burger-overheid en burger-bedrijfsleven drastisch ook op het gebied van het milieu veranderd. Steeds meer partijen met een belang roeren zich en willen betrokken worden bij de besluitvorming. Burgers zijn mondiger geworden en hebben ook als consument invloed. Zo wordt bij multinationale bedrijven niet meer gesproken over 'milieumanagement' maar van het 'managen van stakeholders'. Daarbij wordt het begrip stakeholders breed opgevat: het gaat niet alleen om de aandeelhouders van een bedrijf, maar ook om de burgers, de klanten of consumenten. Grote bedrijven worden zich er steeds meer bewust van dat ingespeeld moet worden op een groot aantal factoren om de continuïteit te verzekeren. Deze bewustwording gaat doorvertaald worden naar de kleinere bedrijven. Deze gewenste situatie geldt echter nog niet algemeen in het bedrijfsleven, zeker niet in het midden en kleinbedrijf.

Duurzaamheid neemt dus een steeds belangrijker plaats in. Duurzame ontwikkeling vat de commissie op als een continu proces, dat reeds is begonnen. Steeds weer opnieuw zal een afweging moeten worden gemaakt tussen het korte-termijn belang tegenover belangen op lange termijn. Afgestudeerden hebben dan niet alleen directe toegang nodig tot milieukundige kennis, maar moeten dan ook beschikken over een kritische houding ten opzichte van bestaande denkwijzen en machtsverhoudingen.

Milieuonderwijs

Milieukunde is de interdisciplinaire wetenschap die zich bezighoudt met de relatie tussen de mens en zijn milieu en met potentiële en actuele problemen in deze relatie, met het doel op basis daarvan wegen aan te geven om deze problemen op te lossen of te voorkomen.

Milieuoopleidingen kunnen gedefinieerd worden als studies die mensen bekwaam maken om milieuproblemen op te lossen. Per definitie bestaat een milieuprobleem uit een ongewenste toestand of verandering in ongewenste richting van

het milieu. Milieukunde berust daarmee op een normatieve benadering van de wereld om ons heen.

Zoals uit haar analyse van de ontwikkelingen in de beroepspraktijk blijkt gaat de commissie er van uit dat de trend naar duurzaamheid in diverse (hoofdzakelijk agrarische en technische) hbo-oopleidingen doorzet. Hiervoor zijn en worden uitgebreide duurzaamheidsprogramma's binnen de sectoren uitgevoerd, die op alle overige opleidingen gericht zijn (en niet op de milieuoopleidingen). Er blijft evenwel in de toekomst voldoende ruimte voor afzonderlijke milieuoopleidingen aan diverse hogescholen. Deze milieuoopleidingen kunnen zowel in de agrarische als de technische sector van het hbo voorkomen.

Het beroep van 'milieukundige' verschuift van een eigen, afgebakende taak naar een taak die in relatie staat met andere invalshoeken. Milieudeskundigen zullen nodig blijven, bijvoorbeeld om in bedrijven vanuit een specifieke deskundigheid het management van de bedrijfsprocessen te ondersteunen. Er is in voldoende mate een eigen kennisdomein en maatschappelijk is er voortdurende behoefte aan gerichte kennis over milieuproblemen. Er is daarmee ook behoefte aan milieukundeopleidingen, waarin niet alleen die kennis wordt verworven, maar waarin ook het denken vanuit een breder waardepatroon wordt gestimuleerd. Die behoefte is er ook vanuit de instroomkant, als opleidingen waarin studenten met een meer dan gemiddelde affiniteit voor natuur en milieu zich verder kunnen ontwikkelen.

De grotere plaats van duurzaamheid in de besluitvorming bij overheid en bedrijfsleven en de grotere nadruk op het besluitvormingsproces leidt tot een inhoudelijk andere vraag naar milieukundige ondersteuning. Voor de toekomstige integrale milieukundeopleidingen is het daarom gewenst zich te richten op een drietal (deels nieuwe) uitstroomprofielen: milieuadviseurs om milieuproblemen concreet op te lossen (de 'wat en hoe' vraag); milieuonderzoekers om milieuproblemen duurzaam en integraal op te lossen (de 'wat en waarom' vraag); milieuprocesmanagers om milieuproble-

men in samenwerking met andere disciplines te formuleren en op te lossen (het 'hoe en wanneer').

De commissie vindt het opleidingsaanbod van milieuoopleidingen zoals dat thans aan de hogescholen aanwezig is, niet meer adequaat. De indeling in vijf opleidingen (aquatische ecotechnologie, land-, water- en milieubeheer, milieugerichte materiaal technologie, milieukunde, en milieutechnologie) is niet meer voldoende onderscheidend en richtinggevend. In toenemende mate zullen afgestudeerden van opleidingen die een sterk accent op duurzaamheid hebben gelegd maar niet als milieuoopleiding te boek staan, de arbeidsmarkt gaan betreffen.

Het verdient aanbeveling om te komen tot een opschoning van de nomenclatuur. Er zou in de agrarische en technische sector een opleidingsaanbod moeten worden gecreëerd dat uitgaat van één brede milieuoopleiding met diverse uitstroomvarianten. Volgens de commissie moet het beroeps en opleidingsprofiel van deze opleiding gezamenlijk, dat wil zeggen over de grenzen van de sectoren in het hbo heen, worden opgesteld, waarbij zoveel mogelijk zou moeten worden aangesloten bij het inbouwen van duurzaamheid in opleidingen in de sectoren hto en hao in het algemeen.

Daarnaast beveelt de commissie de hogescholen aan om de opkomende trend naar duurzaamheid met kracht door te zetten. Het is van belang dit over de grenzen van de sectoren heen te doen en voorts nadrukkelijk afstemming te zoeken met het proces om te komen tot de hierboven geschetste nieuwe milieuoopleiding.

Uitspraak gedragscodecommissie

Dossiernummer: 2000-01

**Inzake: Hogeschool Rotterdam gevestigd te Rotterdam en Hogeschool voor Economische Studies gevestigd te Rotterdam
klaagsters**

tegen

**Hogeschool voor Economische Studies Amsterdam gevestigd te Amsterdam
verweerster**

I De procedure

De Hogeschool Rotterdam en de Hogeschool voor Economische Studies Rotterdam (hierna: HRO en HES Rotterdam) hebben bij brief van 9 mei 2000 van de voorzitter van het College van Bestuur van de HRO een klacht ingediend tegen de Hogeschool voor Economische Studies Amsterdam (hierna: HES Amsterdam) met betrekking tot een brochure welke door de HES Amsterdam is uitgegeven in het voorjaar 2000 met de titel "Asian Business Studies", alsmede een advertentie met gelijklopende inhoud, geplaatst in Metro van 7 juni jl.

Bij brief van 21 juni 2000 van de voorzitter van haar College van Bestuur heeft de HES Amsterdam de door de HRO en de HES Rotterdam ingestelde klacht gemoeteerd betwist.

Vervolgens heeft de commissie besloten partijen te horen. Op 26 juni zijn partijen ter hoorzitting van de commissie verschenen om vragen van de commissie te beantwoorden en hun standpunten nader toe te lichten. Namens de HRO is als gemachtigde verschenen de heer H.A. Veenema, secretaris en stafdirecteur algemene en bestuurlijke zaken. Namens de HES Rotterdam verscheen als gemachtigde de heer drs. G.M. Molier, directeur of international studies. De HES Amsterdam werd vertegenwoordigd door drs. H.J. van Kessel, voorzitter van het College van Bestuur, geassisteerd door de heer mr. C.L. Koppenol, lid van het College van Bestuur.

II Aan de klacht ten grondslag liggende uiting

De klacht betreft een brochure uitgegeven door de HES Amsterdam ("de brochure") met onder meer de volgende teksten. Op de voorkant (prominent en gecentreerd in groot vet lettertype):

"Asian Business Studies"

Op de middenpagina aan de binnenkant van de folder:

"Asian Business Studies (ABS)"

Wil je een internationale carrière? Voel je je thuis in het buitenland en spreek graag buitenlandse talen? Heb je bovendien speciaal belangstelling voor landen als China, Japan, Korea of Indonesië. Als je op deze vragen met "ja" kan antwoorden dan hebben wij de perfecte opleiding voor je. Als specialisatie binnen de afstudeerrichting Internationaal Management bieden wij Asian Business Studies (ABS). Een Nederlandstalig programma waar je alle ins en outs van het zakendoen met Aziatische landen leert. (...)"

De klacht richt zich verder tegen een advertentie in de Metro van woensdag 7 juni 2000 ("de advertentie") met als tekst:

"Zakendoen met Azië"

Kies voor Asian Business Studies (specialisatie commerciële economie) (...)"

III De klacht

De HRO en de HES Rotterdam hebben tegen de brochure en de advertentie de

volgende bezwaren:

- De brochure is in strijd met de preambule en bepaling 3 van de Gedragscode Omgang Opleidingenaanbod hbo ("de gedragscode"), aangezien de wijze van presentatie in de brochure (lettertype en layout) het beeld oproepen van een zelfstandige opleiding, hetgeen Asian Business Studies niet is. Weliswaar wordt in kleine letters aangegeven dat het gaat om een specialisatie binnen de afstudeerrichting International Management, maar om welke opleiding het gaat wordt niet aangegeven. (ad 1)
- De advertentie is in strijd met de preambule en bepaling 3 van de gedragscode. De advertentie geeft weliswaar aan dat Asian Business Studies een specialisatie van Commerciële Economie is, dit wordt echter aangegeven in een dermate klein lettertype dat nog steeds de indruk bestaat dat het hier om een aparte opleiding gaat. (ad 1)
- De naamgeving van de specialisatie zoals aangekondigd door de HES Amsterdam komt dermate overeen met de opleiding Trade management gericht op Azië van de HRO (een CROHO-geregistreerde opleiding), dat gemakkelijk misverstanden kunnen ontstaan. Strijdigheid met bepaling 4 van de gedragscode. (ad 2)

Een kopie van de litigieuze brochure alsmede van de verschillende door de HES Amsterdam gepubliceerde advertenties zijn door de HRO en de HES Rotterdam bij de klacht overgelegd.

IV Het verweer

Tegen de klacht van de HRO en de HES Rotterdam heeft de HES Amsterdam het volgende verweer naar voren gebracht.:

- De gedragscode ziet enkel op opleidingen en afstudeerrichtingen zoals die zijn geregistreerd in het CROHO en de wijze van omvang daarmee door de hogescholen. Het onderhavi-

ge geschil gaat enkel over de naamgeving van een specialisatie. Uit de tekst van de gedragscode blijkt niet dat ook de naamgeving van specialisaties daaronder valt. Om die reden is de commissie niet bevoegd van dit geschil kennis te nemen. (ad 1)

- De naam Asian Business Studies vertoont geen overeenkomsten met de CROHO-benaming Trade Management gericht op Azië. Er is dan ook geen sprake van verwarring. (ad 2)
- Indien wordt aangenomen dat de gedragscode ook van toepassing is op specialisaties, hetgeen door de HES Amsterdam wordt bestreden, dan erkent de HES Amsterdam dat in het verleden artikel 3 van de gedragscode geschonden is in een advertentie in de bladen Metro en Spits d.d. 14 april 2000. Echter, genoemde advertenties zijn inmiddels aangepast, zie de advertentie d.d. 7 juni in de Metro (aangepaste advertentie ter zitting overgelegd).
- De in het geding zijnde folder maakt voldoende duidelijk dat Asian Business Studies geen zelfstandige opleiding is maar een specialisatie. (ad 1)

Op grond van het bovenstaande stelt de HES Amsterdam dat de klacht primair niet in behandeling kan worden genomen, dan wel subsidiair ongegrond moet worden verklaard wegens geen strijdigheid met preambule en bepalingen 3 en 4 van de gedragscode.

V De behandeling

Partijen hebben ter hoorzitting van 26 juni 2000 hun standpunten nader toegeelicht, zoals mede hierboven aangegeven, en vragen van de commissie beantwoord. Voor zover relevant zal onder punt 6 op de mondelinge stellingen van partijen worden teruggekomen.

VI Het oordeel van de commissie

De commissie overwoog ten aanzien van het bovenstaande het volgende.

Bevoegdheid

De commissie acht zich bevoegd van deze klacht kennis te nemen en daarover een uitspraak te doen. Ondanks dat de gedragscode enkel over "opleidingen" en "afstudeerrichtingen" spreekt, is de commissie van oordeel dat de preambule en de geest van de gedragscode de commissie een duidelijk mandaat geven óók op

te treden tegen hogescholen die, al dan niet ter omzeiling van de gedragscode, termen hanteren als "afstudeervariant", "specialisatie" of "differentiatie". De commissie van oordeel dat de begrippen "afstudeervariant", "specialisatie" of "differentiatie" moet worden uitgelegd in de geest van de gedragscode. Zij hebben immers alle te maken met de in de gedragscode genoemde afstudeerrichting; alle afgeleiden van opleidingen moeten hieronder worden verstaan. Op grond van de preambule, meer in het bijzonder de overweging "(...) met het oog daarop hebben zij zich ten opzichte van elkaar ertoe verbonden zorgvuldigheid en zuiverheid te betrachten bij publieke uitingen met betrekking tot hun opleidingsaanbod", en bepaling 3, "Mogelijke afstudeerrichtingen worden altijd in combinatie met de officiële opleidingsnaam genoemd, zodanig dat niet het beeld ontstaat dat afstudeerrichtingen zelfstandige opleidingen zijn", acht de commissie zich bevoegd.

Klacht

Ad 1:

De litigieuze brochure van de HES Amsterdam is in meerdere opzichten misleidend. Door de wijze van presentatie, namelijk de layout van de brochure, die sterk de indruk wekt als zou "Asian Business Studies" een (CROHO-geregistreerde) aparte opleiding zijn, is voor het publiek niet duidelijk dat het hier slechts gaat om een specialisatie binnen de afstudeerrichting International Trade Management van de CROHO-geregistreerde opleiding Commerciële Economie. De naam van de opleiding komt in de brochure niet voor. De HES Amsterdam put zich ook in andere uitingen, die ter zitting zijn overlegd, uit in het aan het publiek de boodschap brengen dat Asian Business Studies een volwaardige opleiding is. Zo werd ter zitting een afschrift overgelegd van de HESPRIT, een publicatie voor afgestudeerden en andere relaties van de HES Amsterdam, jaargang 3 nr.9, juni 2000. Op pagina 9 van deze krant wordt in een artikel uitvoerig aandacht besteed aan Asian Business Studies. Ook dit artikel wekt wat betreft de presentatie en de inhoud sterk de indruk dat Asian Business Studies een opleiding is.

Het publiek wordt op het verkeerde been gezet door een wijze van presentatie die slechts een klein deel bevat van het on-

derwijsprogramma (de opleiding) onder welks noemer het thuishoort. De commissie is van oordeel dat bij de presentatie van een afstudeerrichting, afstudeervariant, specialisatie of differentiatie altijd duidelijk moet zijn dat het hier enkel gaat om een (klein) deel van de hoofdopleiding zoals die bij het CROHO is geregistreerd. De presentatie van de HES Amsterdam in de litigieuze brochure, maar ook in de HESPRIT en de advertentie (in de Metro d.d. 7 juni 2000), wekt de indruk dat het hier gaat om een opleiding. Van het publiek, dat niet op de hoogte was van de precieze betekenis van genuanceerde verschillen tussen "opleiding", "studie", "afstudeerrichting", "afstudeervariant", "differentiatie" en "specialisatie", kan niet worden verwacht dat het zonder nadere verklaring begrijpt dat Asian Business Studies slechts een beperkt onderdeel betreft van de opleiding Commerciële Economie. De commissie verwijst hier ten overvloede nog naar hetgeen zij eerder overwoog in de uitspraak op 3 maart gewezen tussen HRO/HES Rotterdam en de Ichthus Hogeschool, gepubliceerd in Hogeschoolbericht 226, maart 1999, uitspraak 98-03.

Ad 2:

De klacht van de HRO en de HES Rotterdam, dat de naamgeving "Asian Business Studies" overeenkomt met de benaming van de HRO voor haar CROHO-geregistreerde opleiding "Trade Management gericht op Azië" volgt de commissie niet, aangezien er voldoende onderscheid bestaat tussen de twee benamingen en niet snel de indruk zal ontstaan dat het hier om één en hetzelfde programma gaat.

Tenslotte

De commissie ziet vooralsnog geen reden tot rectificatie conform artikel 11, lid 3 van het Reglement Codecommissie, nu de litigieuze brochure- en advertentiecampagne inmiddels achter de rug is. De commissie gaat ervan uit dat de HES Amsterdam, gezien de inhoud van deze uitspraak, bij nieuwe uitingsvormen overtreding van de gedragscode zal vermijden.

De uitspraak

Gelet op het hierboven overwogene acht de commissie ten aanzien van:

Ad 1: de klacht gegrond wegens strijdigheid met de preambule alsmede met bepaling 3 van de Ge-

dragscode Omgang Opleidingen-aanbod hbo;

Ad 2: de klacht ongegrond wegens geen gevaar voor verwarring tussen de namen "Asian Business Studies" en "Trade Management gericht op Azië", en daarmee geen strijdigheid met bepaling 4 van de Gedragscode Omgang Opleidingen-aanbod hbo;

Op grond van artikel 11 lid 4 van het Reglement Codecommissie wordt deze uitspraak per aangetekend schrijven verzonden aan de betrokken partijen, alsmede ter kennisneming gebracht van het bestuur van de HBO-raad. De uitspraak wordt middels een persbericht openbaar gemaakt.

De voorzitter
Mr. J.B.A.M. Groenendaal

De secretaris
mr. C.W.J.M. Alting von Geusau

Gewezen door: mr. J.B.A.M. Groenendaal
mw mr. P.E.C. Ancion-Kors
drs. B.J. den Ouden

Amsterdam 17 juli 2000

R

esultaat enquête

hogeschoolbericht

Het aprilnummer van Hogeschoolberichten bevatte een vragenformulier. De redactie wilde onder meer weten hoe intensief Hogeschoolbericht wordt gelezen, wat de lezer vindt van de verschijningsfrequentie en of de informatie uit Hogeschoolbericht ook via het internet moet worden gepubliceerd. De enquête leverde een aantal indicatieve resultaten op die hieronder kort worden samengevat. Driekwart van de respondenten is werkzaam op een hogeschool.

Hogeschoolbericht wordt grondig gelezen. 20% neemt elk nummer geheel door, meer dan de helft van de lezers

geeft aan meerdere artikelen te lezen. Er zijn veel meelezende collega's, gemiddeld vijf per abonnee. De informatie is voor de grote meerderheid van de respondenten relevant en bruikbaar. Bovendien vinden zij de geboden informatie goed te begrijpen. Over de actualiteitswaarde van de informatie lopen de meningen uiteen. Ruim 35% is het gedeeltelijk met de stelling eens dat de informatie uit Hogeschoolberichten vaak te oud is. Ruim 40% vindt juist dat de informatie wel actueel is. De onderwerpkeuze wordt over het algemeen goed bevonden.

Driekwart van de respondenten vindt de verschijningsfrequentie van drie keer per jaar precies goed. Dat Hogeschoolbericht is duidelijke naslagfunctie heeft blijkt uit het feit dat ruim 70% alle oude nummers bewaard, en bijna 15% enkele nummers opslaat. Hogeschoolbericht uitsluitend op papier heeft de voorkeur voor 45% van de respondenten. Iets meer dan 30% ziet een internet-Hogeschoolbericht als aanvulling op de papieren uitgave. Een op de vijf respondenten is voor een verschijning van Hogeschoolberichten uitsluitend via het internet en het daarmee verdwijnen van de papieren uitgave.

De website van de HBO-raad bevat voortaan een inhoudsoverzicht van het meest recent verschenen Hogeschoolberichten. Momenteel bereid de HBO-raad de tweede generatie van zijn website voor. Daarbij wordt ook bekeken of en hoe de artikelen uit Hogeschoolberichten worden gepubliceerd. Voor meer informatie: www.hbo-raad.nl.

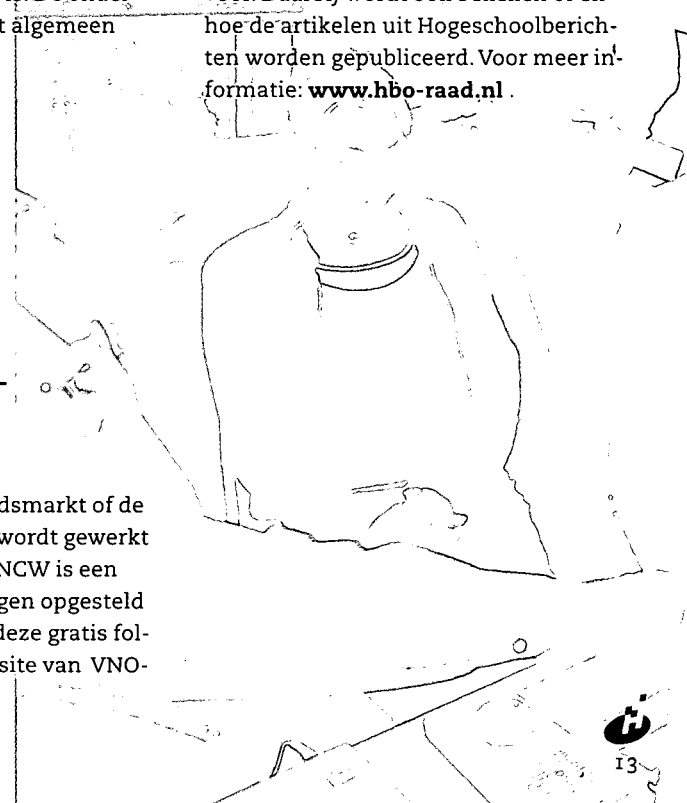
B

rochure handreiking

subsidiewijzer

De overheid heeft een uitgebreid stelsel van subsidies en fiscale regelingen ontwikkeld. Een aantal van deze regelingen heeft betrekking op 'arbeid' in de breedste zin van het woord. Algemene doelstelling van die regelingen: de positie

van personen op de arbeidsmarkt of de omstandigheden waarin wordt gewerkt te verbeteren. Door VNO-NCW is een overzicht van alle regelingen opgesteld (medio juli 2000). U kunt deze gratis folder aanvragen via de website van VNO-NCW: www.vno-ncw.nl

Samenvatting

visitatierapport Toerisme

“Als jonge mensen nog voor hun studie-keuze staan, zou ik ze adviseren om een van deze opleidingen te kiezen”. Dat zei mr. P. Nouwen, voorzitter van de commissie die de opleidingen Toerisme & recreatie en Vrijtijdskunde in 2000 heeft gevisiteerd. “Ik ben enthousiast over de manier waarop moderne potentiële managers in de vrijetijdssector worden opgeleid”. Deze mening, die door de visitatiecommissie unaniem wordt gedeeld, betreft de opleidingen Toerisme en recreatie in Breda en de opleidingen Vrijtijdskunde in Breda, Diemen en Leeuwarden. Op 20 september jl. overhandigde de heer Nouwen het rapport aan prof. dr. F. Leijnse, voorzitter van de HBO-raad. Hieronder volgt de integrale samenvatting uit het rapport.

De visitatie Toerisme & recreatie en Vrijtijdskunde was een bijzondere. Bijzonder, want er is een apart domein toerisme, waarvoor twee unieke opleidingen bestaan, een vierjarige en een tweejarige opleiding bij de Nationale hogeschool voor toerisme en verkeer te Breda. Daarnaast zijn er voor het leisure-domein drie opleidingen Vrijtijdskunde, een eveneens te Breda, de beide andere in Diemen, Hogeschool Holland, en te Leeuwarden, de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland.

De visitatie handelt in januari en februari 2000. In deze periode hebben de bezoeken plaats gevonden. Het eindrapport is op woensdag 20 september 2000 aangeboden aan de voorzitter van de hbo-raad.

Algemene bevindingen

De vijf bezochte opleidingen bevinden zich alle in een stadium van onderwijsvernieuwing en vooruitgang in het kader van de ontwikkelingen in het sterk expanderende werkveld. Dat genereert dynamiek en dat is herkenbaar bij de docenten en studenten.

Een visitatie in een periode van grote dynamiek heeft een aantal voordelen. De aandacht is gericht op de toekomst en op

verbeteringen. Er wordt vooral gekeken naar veranderingsprocessen en wat minder naar de huidige situatie, die tijdelijkheid als essentieel kenmerk heeft. De commissie is hierin met de opleidingen meegegaan en heeft dus ook vooral naar de processen gekeken en hoe de opleidingen daarmee omgaan. Veranderingsmanagement is daarbij een centraal aandachtspunt. Daarmee wordt vanzelfsprekend ook de huidige situatie betrokken, want dat is tenslotte het logisch vertrekpunt naar de toekomst.

De eerste indruk van de commissie is bijzonder positief. De opleidingen bieden adequaat onderwijs dat is gericht op managementvraagstukken in de leisure-industrie. De voor de commissie belangrijke vraag of de afgestudeerden voldoende zijn toegerust voor een adequate beroepsuitoefening wordt bevestigend beantwoord. Het hbo-niveau wordt ruimschoots gehaald.

Belangrijk voor de inhoudelijke kwaliteit is dat de opleidingen zich hebben gebaseerd op een duidelijke eigen visie over het beroepsbeeld en daaruit hebben zij de noodzakelijke competenties voor een goede uitoefening van beroep of functie afgeleid. Heel belangrijk is de betrokkenheid van docenten bij de ontwikkeling van het beroepenveld. Zij blijken in staat om de studenten te enthousiasmeren voor het vakgebied en daarmee verdienen zij een compliment.

De commissie heeft haar belangrijkste bevindingen in hoofdlijnen geformuleerd:

- De opleidingen hebben een goed beeld van het beroep waarvoor zij opleiden. Door middel van het beroepsgerichte curriculum worden goede startende beroepsbeoefenaars afgeleverd.

De contacten met het werkveld, ook internationaal, zijn hecht en worden goed gebruikt om de ontwikkelingen te volgen.

- De opleidingen zijn betrokken in een intensief proces van onderwijskundige vernieuwing. Zij implementeren het ‘leren-leren’ en het model van de ‘zelfstandig lerende student’ in een variëteit van studentgerichte interactieve werkvormen.

- De opleidingen zorgen voor een prettig werkklimaat, waar de groep enthousiaste docenten hun vakken met liefde overdraagt. De cultuur is informeel, de lijnen zijn kort en er kan slagvaardig worden gewerkt. Maar er zijn ook risico's. Door de beperkte budgetten blijven investeringen op te laag niveau. De veranderingsprocessen vereisen veel mankracht en de inhoudelijke eisen aan docenten en studenten zijn de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. De materiële en personele middelen zijn beperkt en voor de toekomst waarschijnlijk ontoereikend.

Globale aanbevelingen

De commissie geeft de opleidingen nog twee suggesties mee om de kwaliteit te handhaven en de pionierspositie te verstevigen:

- versterk de infrastructuur voor het gebruik en toepassen van informatie- en communicatietechnologie. Het wordt op korte termijn een van de drijvende krachten in de ontwikkeling van het domein; ontwikkel een actief personeelsbeleid, waarin scholing, ondersteuning voor werk en onderzoek, persoonlijke ontplooiing en taakdiversiteit zijn ingebracht. Hiermee moet de attractiviteit voor bekwame docenten worden vergroot en de dreigende ondercapaciteit worden voorkomen.

Tot slot

De opleidingen zijn en blijven in ontwikkeling. De dynamiek van de opleidingen heeft de commissie gefraspeerd. Zij ziet met instemming hoe hard wordt gewerkt aan de vernieuwingen, terwijl de dagelijkse praktijk van het onderwijs doorgaat en ook ieders aandacht vraagt en krijgt. De waardering voor de ontwikkelingen die de opleidingen hebben ingezet acht de commissie van groter waarde dan het statisch oordeel over de huidige stand van zaken, hoewel dat ook positief is. Omdat de opleidingen laten zien dat zij blijvende ontwikkeling van levensbelang achten voor hun voortbestaan en voor de verdere professionalisering van het beroep, heeft de commissie alle vertrouwen in hun toekomst.

Samenvatting visitatierapport

Voeding en Voedsel

De visitatie Voeding en Voedsel was gericht op verschillende typen opleidingen: Voeding en Diëtetiek, Voeding en Marketing, Levensmiddelentechnologie en Agroproduktkunde. De opleidingen worden aangeboden door 10 hogescholen, die door de visitatiecommissie zijn bezocht in de periode van januari tot en met april 2000. In het onderstaande volgt een beknopte samenvatting van belangrijke elementen van het visitatierapport. Op 10 oktober jl. bood dr. ir. J.M.A. van Raaij, voorzitter van de visitatiecommissie het visitatierapport aan aan prof. dr. F. Leijnse, voorzitter van de HBO-raad. Hieronder een samenvatting uit het rapport.

Het domein Voeding en Voedsel

De gevisiteerde opleidingen behoren tot verschillende sectoren in het HBO (hgzo, heo resp. hao), maar werden door de visitatiecommissie beschouwd als één samenhangend domein. Alle opleidingen richten zich op voedingsmiddelen als product (voedsel) en de effecten daarvan op het welzijn van de mens (voeding). De samenhang in het domein blijkt ook uit het feit dat belangrijke ontwikkelingen ten aanzien van internationalisering, informatisering, organisatieontwikkeling, marktontwikkeling en overheidsbeleid + regelgeving van invloed zijn op elk van de opleidingen. Naast samenhang is er sprake van onderscheid, omdat elk van de opleidingen zich richt op verschillende kerndeskundigheden, die liggen op het vlak van de voedingskunde (diëtetiek), de marketing of de technologie. De visitatiecommissie stelt in het rapport dat de opleidingen voldoende aandacht moeten schenken aan de samenhang en overlap tussen de opleidingen, maar dat zij in hoofdzaak op de eigen kerndeskundigheid moeten zijn gericht.

Beoordeling van de kwaliteit van de opleidingen

Beroepsvoorbereiding en -kwalificatie: het arbeidsmarktperspectief

De beoordeling van de kwaliteit van de opleidingen laat over het algemeen een positief beeld zien. De opleidingen hebben een goed beeld van het beroep waarvoor studenten worden opgeleid en de ontwikkelingen die zich op dat gebied voordoen. Vrijwel alle opleidingen hebben ook eindtermen geformuleerd die inhoudelijk relevant zijn en die bovendien toetsbaar zijn. De commissie heeft wel vastgesteld, dat voor de nieuwe opleidingen Voedingmiddelentechnologie en Food & Business waarvan de propedeuse in augustus 2000 is gestart nog geen landelijke eindtermen zijn vastgesteld. De opleidingen besteden veel aandacht, tijd en inspanning aan het curriculum. De meerderheid van de opleidingen bevond zich in een ingrijpend proces van curriculumvernieuwing. De commissie is positief over de inhoud en opbouw van het buitenschools curriculum, en over de samenhang en integratie tussen verschillende onderdelen van het curriculum. Het buitenschools curriculum van de opleidingen laat grote verschillen zien in opbouw en omvang. Hoewel dit buitenschools curriculum bij de meeste opleidingen positief beoordeeld is, moet een aantal opleidingen de opbouw van het buitenschools curriculum verbeteren. De kwalificaties die studenten binnen de opleidingen verwerven zijn van een voldoende hoog niveau: studenten zijn na afronding van de opleiding goed inzetbaar in de beroepspraktijk. Hoewel de meeste opleidingen wel aandacht aan de bewaking van het niveau van de kwalificaties besteden, moet daarbij meer nadrukkelijk en meer systematisch het oordeel van werkgevers en afgestudeerden betrokken worden. Dat gebeurt nu bij een groot aantal opleidingen niet goed genoeg.

Effectiviteit en efficiëntie: het studeerbaarheidsperspectief

De opleidingen maken gebruik van veel verschillende werkvormen, die didactisch verantwoord zijn en die aansluiten op nieuwe onderwijskundige inzichten en

veranderingen in de beroepspraktijk. De toetsen sluiten daar bij de helft van de opleidingen nog niet goed genoeg op aan. Het toetsbeleid is bij de meeste opleidingen nog niet voldoende ontwikkeld. Hoewel de opleidingen gericht werken aan een goede aansluiting op de vooropleiding en een vergroting van de instroom, loopt het aantal nieuwe studenten gestaag terug. De instroom in de opleidingen van het domein is in de periode van 1995-1999 gedaald met 30%. Dit is in de ogen van de commissie een zorgelijke ontwikkeling.

De doorstroom van studenten binnen de opleidingen is over het algemeen positief beoordeeld. De selectie en verwijzing in de propedeuse komt bij de meerderheid van de opleiding voldoende tot uitdrukking, al zou de selectie van studenten ook meer op inhoud plaats kunnen vinden. De opleidingen hebben doordachte maatregelen getroffen om de doorstroom binnen de opleidingen te stimuleren en studieovertraging te voorkomen. De commissie constateerde daarbij wel dat een meerderheid van de studenten minder dan veertig uur per week aan de studie besteedt. De begeleiding van studenten tijdens studie en stage voldoet bij vrijwel alle opleidingen.

Het gerealiseerd rendement is bij de meerderheid van de opleidingen voldoende; de opleidingen treffen zodanige maatregelen dat een aanvaardbaar rendement wordt gerealiseerd.

Conditie voor kwaliteit en continuïteit: het organisatieontwikkelingsperspectief

De externe relaties van de opleidingen laten een minder positief beeld zien. Hoewel de meeste opleidingen veel verschillende contacten onderhouden met het beroepenveld, moeten deze contacten bij de helft van de opleidingen beter gestructureerd worden. De wetenschappelijke oriëntatie van de meeste opleidingen is onvoldoende. De opleidingen Voeding en Diëtetiek besteden voldoende aandacht aan het belang van onderzoek en ontwikkelingen daarin, maar de opleidingen Levensmiddelentechnologie en Voeding en Marketing moeten hier meer aandacht aan besteden.

De opleidingsorganisatie draagt bij de meeste opleidingen bij aan het bereiken van de beoogde resultaten. Hoewel een aantal opleidingen te maken heeft met

reorganisaties, is de inrichting en structuur van de meeste opleidingen op orde. De opleidingscultuur is bij bijna alle opleidingen positief, en draagt in belangrijke mate bij aan de gerealiseerde onderwijskwaliteit binnen het domein.

Het personeelsbeleid is bij de meerderheid van de opleidingen afgestemd op het onderwijsbeleid en de te leveren onderwijskwaliteit. Bij bijna de helft van de opleidingen is dit niet het geval. Een belangrijk gegeven is in de ogen de hoge werkdruk waarmee veel docenten te kampen hebben. De faciliteiten waarover de opleidingen kunnen beschikken zijn voldoende. De commissie maakt zich echter zorgen over de vraag of dat (gezien de dalende studentenaantallen) ook in de toekomst nog het geval zal zijn.

De kwaliteitszorg van een aantal opleidingen is nog niet voldoende ontwikkeld: de aandacht is daar vooral op de evaluatie van de onderwijsuitvoering gericht. Daarmee is echter nog geen sprake van integrale kwaliteitszorg. Een meerderheid van de opleidingen is op dit punt echter positief beoordeeld. Over het algemeen hebben de opleidingen voldoende vooruitgang geboekt naar aanleiding van de voorgaande visitatie. Bij verschillende opleidingen was het moeilijk vast te stellen welke stappen naar aanleiding daarvan waren gezet; twee van die opleidingen zijn op dit punt ook als onvoldoende beoordeeld.

Hoewel de opleidingen wel oog hebben voor het feit dat de internationalisering een rol speelt bij de beroepsuitoefening, komt dit bij vrijwel alle opleidingen onvoldoende tot uitdrukking in het curriculum. De opleidingen moeten zich inspannen een adequaat internationaliseringsbeleid te ontwikkelen en uit te voeren.

Een zorgelijke ontwikkeling

Het aantal ingeschreven studenten binnen het domein daalt stevig: in 1999 waren 20% minder studenten ingeschreven dan in 1995. De instroom liep nog harder terug: een daling van 32% voor het gehele domein. Het HBO als geheel groeide in dezelfde periode met 12% en kent 27% meer instroom. Bovendien groeit de behoefte in de gezondheidszorg en de voedingsmiddelenindustrie aan HBO-opgeleiden uit de beoordeelde opleidingen.

Opleidingen proberen ieder voor zich het aantal inschrijvingen te verhogen, en gebruiken daarbij bekende middelen: er worden nieuwe richtingen ontwikkeld en

aangeboden die zich richten op een 'niche' binnen het domein voeding en voedsel. Dit leidt echter niet tot een grotere instroom van studenten in het domein, ten hoogste tussen een verschuiving tussen opleidingen / hogescholen. Een neveneffect is echter wel dat studenten in steeds kleinere groepen staan ingeschreven voor een steeds groter aantal specifieke opleidingstrajecten.

Door de dalende studentenaantallen dalen ook de inkomsten, maar het ontwikkelen en aanbieden van nieuwe routes vraagt een steeds grotere inspanning (financieel en inzet van mensen). In het rapport geeft de commissie aan, dat dit probleem door de opleidingen aangepakt moet worden via samenwerking in plaats van concurrentie.

Centrale aanbevelingen van de commissie

Om de ontwikkeling of het effect daarvan aan te pakken doet de visitatiecommissie twee typen aanbevelingen. De eerste is gericht op het vergroten van de instroom. Opleidingen, beroepsorganisaties en werkgevers in de voedingssector zouden zich samen in moeten spannen de instroom van studenten te vergroten.

De tweede aanbeveling is gericht op het vergroten van de efficiëntie binnen het opleidingsdomein door samenwerking tussen opleidingen. Landelijke samenwerking tussen opleidingen in een 'subdomein' (voeding, technologie, marketing) zou door uitwisseling van kennis en gezamenlijk vorm geven aan nieuwe ontwikkelingen bij moeten dragen aan grotere efficiëntie.

Daarnaast bepleit de commissie regionale samenwerking. Hieraan ligt een aantal afwegingen ten grondslag:

- de instroom en uitstroom naar de arbeidsmarkt kent een omvangrijke regionale component. De opleidingen binnen elk van de subdomeinen zijn goed gespreid, de opleidingen van verschillende subdomeinen liggen vaak dicht bij elkaar maar worden aangeboden door verschillende hogescholen;
- de huidige concurrentie tussen opleidingen leidt niet tot een groei van het aantal studenten binnen het domein, maar wel tot het ontwikkelen en aanbieden van nieuwe en concurrerende opleidingsroutes. Dit vergt veel van financiën en personeel.

Regionale samenwerking moet ertoe leiden dat voor elke regio de breedte van het

domein bediend wordt. Wanneer arbeidsmarkt en/of studenten om mengvormen van opleidingen vragen, kunnen die in samenwerking tussen opleidingen worden aangeboden. Uitwisseling van docenten en studenten behoort ook tot de mogelijkheden. Een aanvullend voordeel is dat de visitatiecommissie ziet is de multi-disciplinaire samenwerking tussen studenten die via deze weg vorm kan krijgen.

Een vraagstuk dat hier deels mee samenhangt is de regelgeving rond de opleiding diëtetik. Hoewel de voedingskundige competenties van diëtisten ook gevraagd worden voor niet-paramedische instellingen en bedrijven, dwingt de BIG-wet opleidingen tot een paramedisch beroepsprospectief. De commissie bepleit een verkennend onderzoek / advies dat op inhoudelijke gronden vast moet stellen hoe de opleiding voor de verschillende werkvelden zoveel mogelijk geïntegreerd aangeboden kan worden, zonder afbreuk te doen aan de door de BIG-wet beoogde kwaliteit van de paramedisch diëtisten. Eventueel gewenste aanpassingen in de wettelijke regeling moeten bij het onderzoek / advies betrokken worden.

Colofon

Informatieblad van de HBO-raad, vereniging van hogescholen. Verschijnt negen keer per jaar.

Uitgever

In- en externe communicatie
HBO-raad
Postbus 123
2501 CC Den Haag
Telefoon: 070 312 21 21
Fax: 070 312 21 00
e-mail: post@hbo-raad.nl
internet: <http://www.hbo-raad.nl>

Abonnementenadministratie

Ali Romijn

Abonnementstarieven

f 59,00 per studiejaar; indien verzendadres ongelijk is aan het factuuradres f 66,50. Zonder schriftelijke opzegging voor 1 augustus van het jaar, wordt een abonnement automatisch voor één jaar verlengd.

Fotografie

Nout Steenkamp

Druk

Van Gorcum, Assen

ISSN 0921-0113